

Ks. dr hab. Stanisław Garnczarski

WTST UPJPII w Krakowie

Recenzja rozprawy doktorskiej ks. mgra lic. Piotra Borowiaka

pt. *Rola muzyki w formacji do kapłaństwa. Studium teologiczno-muzykologiczne na przykładzie Wyższego Międzydiecezjalnego Seminarium Duchownego w Opolu.*

Opole 2018, ss. 357 + Aneks ss. 215,

napisana w Katedrze Muzyki Kościelnej i Wychowania Muzycznego Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego w Opolu

pod kierunkiem ks. dr. hab. Grzegorza Poźniaka.

Promotor pomocniczy: ks. dr Franciszek Koenig

Jan Paweł II w Adhortacji *Pastores dabo vobis* stwierdził, że „Kościół uważa formację przyszłych kapłanów – zarówno diecezjalnych jak i zakonnych – i ich ustawiczną troskę, przez całe życie, o osobiste uświęcenie w posłudze, a także troskę o ciągłą odnowę duszpasterskiego zaangażowania za jedno z najdelikatniejszych i najważniejszych zadań, od których zależy przyszłość ewangelizacji ludzkości” (PDV, n. 2).

Miejszem formacji do kapłaństwa jest seminarium, które „zgodnie ze swą najgłębszą tożsamością, jest w Kościele swoistą kontynuacją wspólnoty Apostołów zgromadzonych wokół Jezusa, słuchających Jego słów, przygotowujących się do przeżycia Paschy, oczekujących na dar Ducha, by podjąć powierzoną sobie misję (PDV, n. 60). Seminarium jest (...) wychowawczą wspólnotą kościelną. W tym kontekście służy formacji ludzkiej, będącej fundamentem całej formacji do kapłaństwa, następnie duchowej, intelektualnej i duszpasterskiej przyszłych prezbiterów (PDV, n. 60). To z niego są posyłani ci, którzy mają głosić Chrystusa słowem i przykładem, „mocni duchem, umysłem, modlitwą, kochający szczerze Boga i ludzi”¹. Dlatego papież Franciszek wezwał seminarzystów, aby kroczyli „z radością, wytrwałością i odpowiedzialnością drogą seminaryjnej formacji, aby nauczyli się tego sposobu życia apostołskiego, które będzie zdolne odpowiedzieć na współczesne wyzwania ewangelizacji”².

---

¹ Jan Paweł II, *Przemówienie wygłoszone z okazji poświęcenia budynku Wyższego Seminarium Duchownego diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej*, Koszalin, 1 czerwca 1987, w: Jan Paweł II, *Pielgrzymki do Ojczyzny 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002, Homilie, Przemówienia*, Kraków 2005, s. 563.

² Franciszek, *Do alumnów Papieskiego Seminarium Regionu Sardynii*, <https://www.deon.pl/religia/serwis-papieski/aktualnosci-papieskie/art.6716.papiez-do-wspolnoty-seminarium-regionu-sardynii.html> z dnia 1 XII 2018 r.

1. Tytuł i problematyka rozprawy

Temat recenzowanej rozprawy jasno i precyzyjnie wskazuje główny przedmiot badań. Ks. mgr lic. Piotr Borowiak podjął się ambitnego, a zarazem potrzebnego w całym Kościele opracowania problematyki związanej z rolą muzyki w procesie formacji do kapłaństwa. Uczynił to na przykładzie Wyższego Międzydiecezjalnego Seminarium Duchownego w Opolu. Tematyka rozprawy obejmuje wskazania Kościoła dotyczące formacji do kapłaństwa zawarte w dokumentach, o zasięgu zarówno ogólnokościelnym, jak i lokalnym, ich realizację w seminarium duchownym w Nysie i Opolu, tradycje muzyczne na Śląsku mające wpływ na kandydatów do kapłaństwa, kształcenie muzyczne w seminarium oraz wyciągnięcie wniosków dotyczących wpływu formacji poprzez muzykę i pokazanie jej przełożenia na duszpasterską posługę Kościoła. Autor, podejmując powyższą problematykę, zadaje na początku pytania: czy muzyka może odegrać jakąkolwiek rolę w formacji do kapłaństwa? Czy śpiew i muzyka mogą stać się użyteczne w procesie kształcenia kandydata do święceń? Wreszcie, czy muzyka może być – autor pisze „ważkim”, lecz może lepiej będzie - „skutecznym” narzędziem w procesie formacji do kapłaństwa? (s. 8). Punktem wyjścia staje się stwierdzenie, za św. Janem Pawłem, który wielokrotnie zaznaczał to w swoim nauczaniu, że Kościół potrzebuje muzyki i potrzebuje muzyków”. Wyrazem tej potrzeby oraz jej realizacji przez wieki jest wielki skarbicz muzyki Kościoła. Wielość natchnionych kompozycji i ciągłe ich powstawanie powoduje, że muzyka jako integralny element liturgii ma ogromny wpływ na jej przeżywanie.

2. Struktura i treść rozprawy

Rozprawa doktorska ks. mgra lic. Piotra Borowiaka obejmuje w całości 572 strony (w tym część zasadnicza 357 ss. oraz Aneks 215 ss.) wydruku komputerowego formatu A4 i składa się z pięciu rozdziałów: I. *Dokumenty Kościoła o formacji do kapłaństwa* (ss. 13-66); II. *Studia teologiczne i formacja do kapłaństwa w seminarium duchownym w Nysie i Opolu* (ss. 67-97); III. *Tradycje muzyczne na Śląsku jako wyzwanie i inspiracja formacji do kapłaństwa* (ss. 99-146); IV. *Muzyka i przedmioty muzyczne w seminarium duchownym w Nysie i Opolu* (ss. 147-248); V. *Muzyka i formacja do kapłaństwa a duszpasterska posługa Kościoła* (ss. 249-309). Każdy z rozdziałów poprzedzony jest wprowadzeniem do poruszanej w nich problematyki oraz zakończony krótkim podsumowaniem uzyskanych wyników. Autor podkreśla w ten sposób przejrzystą i proporcjonalną strukturę całości, uzasadnioną zarówno od strony merytorycznej, jak i metodologicznej. Właściwy dyskurs naukowy poprzedza *Wstęp* (ss. 7-11), a wieńczy

Zakończenie (ss. 311-315), *Streszczenie w języku angielskim* (ss. 317-318), *Wykaz skrótów* (s. 319) oraz *Bibliografia* (ss. 321-357).

Poszczególne rozdziały wzajemnie się dopełniają, co pozwoliło Autorowi w sposób logiczny i wyczerpujący przedstawić problematykę zakresloną tematem recenzowanej pracy.

Rozpoczynający dysertację doktorską *Wstęp* (s. 7-11) zawiera wszystkie wymagane, od strony metodologii pracy naukowej, podstawowe elementy wprowadzenia. Autor uzasadnia najpierw przedmiot, cel i zakres pracy, charakteryzując ogólnie pojęcia takie jak: „formacja do kapłaństwa”, „seminarium duchowne”, „muzyka sakralna” i jej miejsce w liturgii. Wskazuje dokumenty Kościoła dotyczące formacji kandydatów do kapłaństwa oraz traktujące o muzyce kościelnej. Charakteryzuje treść poszczególnych rozdziałów rozprawy, których w pracy, jak to już powiedziano, jest pięć.

W pierwszym rozdziale (*Dokumenty Kościoła o formacji do kapłaństwa*, ss. 13-66) zostały ujęte wskazania Kościoła dotyczące formacji seminaryjnej, w różnych jej aspektach: ludzkim, duchowym, intelektualnym i duszpasterskim. Jak zaznaczył Ksiądz doktorant, treść tego rozdziału ma być tłem dla dalszych treści, które będą się do niego odwoływać. Pragnie poszukiwać punktów stycznych muzyki sakralnej z formacją do kapłaństwa, mając na uwadze jeden cel, jakim jest jak najlepsze przygotowanie kandydatów do presbiteratu i pracy duszpasterskiej. Praktykowanie muzyki w chrześcijańskim kulcie opisane w Piśmie Świętym oraz Tradycji Kościoła, a zaprezentowane w dalszej części I rozdziału, w pierwszym podpunkcie, stało się punktem wyjścia do omówienia dokumentów Kościoła, w których podkreśla On potrzebę formacji również poprzez sztukę, a szczególnie muzykę. Odwołując się do Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes* wskazał na rolę sztuki w życiu duchowym rodziny ludzkiej, która dzięki niej może wznosić się ku coraz wyższym przesłankom prawdy, dobra i piękna oraz osądu wszelkiej wartości. Bardziej skonkretyzował to zagadnienie papież Jan Paweł II, wielokrotnie zaznaczając, że Kościół potrzebuje sztuki, potrzebuje słowa, obrazu, muzyki, architektury, bo przy pomocy tych narzędzi przekazuje światu swoje orędzie. O ścisłym związku sztuki z liturgią, a szczególnie muzyki pisali ojcowie soborowi w Konstytucji o świętej liturgii *Sacrosanctum Concilium*, a następnie rozwijał tę kwestię w swoich pismach papież Benedykt XVI, uzależniając dobry rozwój muzyki od dobrze rozumianej i przeżywanej liturgii. Ta zależność może też działać w odwrotnym kierunku, tzn. właściwa i na wysokim poziomie muzyka kościelna będzie wielką pomocą w pogłębianiu przeżywania liturgii.

Odnosząc się do formacji kandydatów do kapłaństwa, autor zarysował krótko historię powstania instytucji seminarium duchownego, jako formacji we wspólnocie powołanych, którą

zalecił Sobór Trydencki, a Sobór Watykański II rozwinął w swoich wskazaniach. Szczególnie ważnym jest Dekret o formacji kapłanów *Optatam totius*, ale nie jedynym. Owocem VIII Synodu Zwyczajnego z 1990 r. jest adhortacja apostolska *Pastores dabo vobis* Jana Pawła II do biskupów, duchowieństwa i wiernych, podejmująca w swej treści wiele problemów współczesnego życia kapłańskiego i wskazująca na drogi wyjścia. Rozszerza ona ramy formacji z seminaryjnej na formację stałą trwającą przez całe życie kapłana.

W omówieniu dokumentów dotyczących przygotowania młodych ludzi do posługi kapłańskiej w Polsce nie mogło zabraknąć opracowanego w roku 1977 przez Komisję Konferencji Episkopatu Polski ds. Seminariów Duchownych *Ratio Fundamentalis Institutionis Sacerdotalis pro Polonia* oraz jej wersji przepracowanej i odnowionej, przyjętej przez Kościół w Polsce w 1999 r. Ksiądz Doktorant omówił rzetelnie wskazania zawarte w tym dokumencie, prezentując dokładny plan tematyczny zajęć z muzyki kościelnej przewidziany na poszczególnych latach studiów. Zagadnieniami formacji w Polsce zajął się również II Polski Synod Plenarny, jednakże nie traktowały one wprost o muzyce kościelnej. Zakończeniem tego podpunktu jest omówienie dokumentów i wypowiedzi przedstawicieli Kościoła lokalnego – opolskiego i gliwickiego, zwłaszcza ich Pasterzy. Autor sięgnął także do postanowień Pierwszego Synodu Diecezji Opolskiej z 2005 r.

Dopełnieniem wskazań dotyczących formacji do kapłaństwa w połączeniu z wpływem na nią muzyki są dokumenty traktujące o samej muzyce kościelnej. Dlatego Autor dysertacji podjął się ich przeanalizowania pod kątem badanych kwestii. Są to Motu proprio *Inter pastoralis officii sollicitudines* ogłoszone w 1903 r. przez Piusa X, Konstytucja Apostolska *Divini cultus sanctitatem* Piusa XI z 1928 r., encyklika *Mediator Dei* Piusa XII z 1947 r., Pismo Kongregacji ds. Seminariów i Uniwersytetów z 1949 r. do biskupów, encyklika Piusa XII *Musicae sacrae disciplina* z 1955 r., Instrukcja Kongregacji Obrzędów o muzyce sakralnej i liturgii z 1958 r. W dalszym ciągu pracy zaprezentował dokumenty Soboru Watykańskiego II poczynając od Konstytucji o liturgii *Sacrosanctum Concilium* (1963) przez dokumenty wykonawcze, jak: Instrukcja *Inter oecumenici* (1964), Instrukcja *Musicam sacram* (1967), Instrukcja o liturgicznej formacji w seminariach (1979). Ta ostatnia nie jest w całości dokumentem o muzyce, jednak porusza bardzo ważną kwestię kształcenia i formowania alumnów w tej dziedzinie. Autor nawiązał też do dokumentów o muzyce polskiego Kościoła: *Instrukcji Episkopatu Polski o muzyce liturgicznej po Soborze Watykańskim II* z 1979 r. oraz najnowszej *Instrukcji Konferencji Episkopatu Polski o muzyce kościelnej* z 2017 r. Problematyka zawarta w wymienionych dokumentach została ukazana rzetelnie i szczegółowo.

Równie ważnym, jak prezentowane powyżej, zagadnieniem podjętym w tym rozdziale jest próba charakterystyki sylwetki kandydata do kapłaństwa, jaką zawarto w dokumentach Kościoła. Jest to o tyle ważne, że osoba kandydata jest przedmiotem formacji i kształcenia. Omówione powyżej cele i rodzaje formacji muszą w nim trafić na podatny grunt, by przynieść jak najlepsze owoce. Kościół widzi w tym aspekcie nieocenioną rolę rodziny, którą nazywa „domowym Kościołem” oraz „pierwszym i najlepszym seminarium powołania do życia poświęconego Królestwu Bożemu” (Adhortacja *Familiaris consortio*, nr 53). Następną wspólnotą służącą budzeniu i rozwojowi powołań jest parafia, która „będąc lokalnym i najbliższym urzeczywistnieniem tajemnicy Kościoła, wnosi w formację przyszłych kapłanów szczególnie cenny wkład” (Adhortacja *Pastores dabo vobis*, nr 68). Duszpasterze, wspólnoty działające w parafiach mogą być pomocą w rozpoznaniu i rozwoju powołania, ale przede wszystkim życie liturgią, życie sakramentalne to źródła dające powołanemu łaskę do podjęcia i rozwijania powołania.

W rozdziale drugim (*Studia teologiczne i formacja do kapłaństwa w seminarium duchownym w Nysie i Opolu*, ss. 67-97) Autor ukazał środowisko realizacji wskazań Kościoła, omówionych w rozdziale pierwszym. Jest nim wspólnota seminarium duchownego w Nysie, a później w Opolu. Powstanie seminarium wraz z jego historią to treść pierwszego punktu. Początkowo formację i studia akademickie alumni opolscy odbywali w seminarium śląskim w Krakowie. Studiowali na Wydziale teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. Wraz ze wzrastającą liczbą alumnów administrator apostolski ks. B. Kominek w roku 1949 pierwszy rocznik umieścił w Opolu. Był to początek działania seminarium opolskiego. W następnym roku zostało ono przeniesione do Nysy, gdzie po odbudowie zniszczeń wojennych i pokonaniu innych braków materialnych, zaczęło funkcjonować w miarę normalnie. Bp Jop dbał o kadre profesorską, wysyłając zdolnych księży na studia w KUL. Po pewnym czasie powołano Instytut Teologiczno-pastoralny jako filię KUL. Okazał się on zalążkiem przyszłego Wydziału Teologicznego. Oprócz rozwoju struktur organizacyjnych, jak powstanie w 1994 r. Uniwersytetu Opolskiego i włączenie w jego struktury Wydziału Teologicznego, następowały przemiany i rozwój w strukturze nauczania. Do wspólnoty seminarium opolskiego w 1992 r. po erygowaniu diecezji gliwickiej doszli też jej alumni. W 1997 r. przeniesiono seminarium opolskie z Nysy do Opola. Od 30 listopada 2011 r., po aprobachie prefekta Kongregacji ds. Wychowania Katolickiego i dwustronnej umowie biskupów opolskiego i gliwickiego erygowano Wyższe Międzydiecezjalne Seminarium Duchowne Diecezji Gliwickiej i Opolskiej.

Dla poszerzenia tła funkcjonowania seminarium duchownego Doktorant w drugim punkcie drugiego rozdziału zawarł krótki opis form kształcenia kościelnych muzyków w obu wspomnianych diecezjach. „Fakt współpracy i pozytywnych zależności między kształceniem muzyków a formacją alumnów – pisze Autor – wiąże się również z integralnością i powiązaniem komisji liturgicznych i muzycznych w diecezji opolskiej (s. 84). Miały temu służyć: powstałe w 1974 r. „Studium Organistowskie – Ośrodek Kształcenia Organistów”, powołany w 1981 r. Diecezjalny Instytut Pastoralny, czy wreszcie włączenie wymienionych jednostek do Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego, a następnie powstanie kierunku „Muzykologia – specjalność nauczycielska z edukacją artystyczną”. Doktorant podkreśla, że opolski ośrodek muzyczny prowadzi też bogatą działalność wydawniczą, zaś sylwetka ks. dra Joachima Waloszka, muzykologa, wykładowcy w katedrze muzykologii oraz w seminarium duchownym, którego był też rektorem i prefektem jest namacalnym przykładem integracji środowiska wykładowców muzyki kościelnej oraz jednego frontu w działalności w trosce o muzykę kościelną.

W trzecim rozdziale (*Tradycje muzyczne na Śląsku jako wyzwanie i inspiracja formacji do kapłaństwa*, ss. 99-146) została podjęta tematyka tradycji muzycznych na Śląsku i ich wpływu na formację do kapłaństwa. Bardzo sugestywnie Ksiądz Doktorant zatytułował ten rozdział wskazując, że to dziedzictwo muzyczne Śląska jest „wyzwaniem i inspiracją” formacji do kapłaństwa. To bogactwo jest skutkiem różnorodności wpływów kulturowych i narodowych. W tym środowisku rozwinął się bogaty ruch śpiewaczy, powstało wiele chórów i zespołów wokalnych, z tym związane jest powstawanie wielu pieśni kościelnych, tu rozwinęła się muzyka organowa, a z nią powstało wiele firm organmistrzowskich. Stąd wyszło wielu utalentowanych muzyków kościelnych, dyrygentów, organistów, kantorów i kapelmistrzów. Na Śląsku działa wiele orkiestr dętych, towarzyszących uroczystościom i procesjom kościelnym. Owocem bogatego życia muzycznego są też wydawnictwa muzyczne, śpiewniki i chorały.

Czwarty rozdział (*Muzyka i przedmioty muzyczne w seminarium duchownym w Nysie i Opolu*, ss. 147-248) stanowi omówienie formacji muzycznej w praktyce. Autor prezentuje sylwetki wykładowców muzyki kościelnej oraz organizację zajęć. Pierwszym wykładowcą, który poświęcił się wyłącznie nauczaniu muzyki był ks. Wenancjusz Kądziołka. Do postaci, które systematycznie dbały lub mają możliwość to czynić nadal, o poziom muzyki w liturgii w seminarium opolskim należą: ks. Joachim Waloszek, ks. Piotr Tarliński, ks. Grzegorz Poźniak, ks. Franciszek Koenig. Układ godzin przedmiotów muzycznych przewiduje 1 godzinę na każdym roku tygodniowo, plus śpiew wspólny wszystkich roczników. Do tego dochodzą

zajęcia chóru, scholii polskiej i gregoriańskiej. Wykładowcy, pytani przez Autora pracy, podkreślają ważną cechę formy kształcenia, mianowicie, iż jest ona stała. Wypracowany system nie ulega ciągłym zmianom, ale jest konsekwentnie realizowany. To daje pewność licznym owoców tej pracy. Specyfiką omawianego domu formacyjnego jest to, że przygotowuje się w nim także alumnów do celebracji i śpiewów w języku niemieckim, mając na uwadze mniejszości etniczne.

W sposób szczególny formacja muzyczna dokonuje się w ramach wymienionych zespołów muzycznych. Największym i wymagającym najwięcej wysiłku jest chór. Praca z tak licznym zespołem wymaga umiejętności. Według relacji Księdza Doktoranta działalność tego zespołu w seminarium opolsko-gliwickim była i jest bardzo bogata. Podziw budzi repertuar, jaki w czasie omawianego okresu chór wykonywał. Znajdujemy w nim dzieła wysokich lotów i o dużym poziomie trudności. Chór śpiewał też często z towarzyszeniem orkiestry. Innym zespołem jest schola seminaryjna, która była nazywana liturgiczną. Z czasem wydzieliły się jej dwa rodzaje: łacińska, czyli gregoriańska i polska. Doktorant wspomina też schole posługujące w celebracjach w obrządku wschodnim, zwane grecką i słowiańską (s. 200).

Oprócz zespołów wokalnych działały w seminarium także grupy instrumentalne. Autor ma tu na myśli orkiestrę dętą, którą czasem według możliwości rozszerzano do składu symfonicznego.

W czasach reformy posoborowej pojawiały się zespoły wykonujące piosenki religijne. Taka grupa muzyczna w omawianym seminarium także działa. Koncertuje głównie w ramach akcji powołaniowych, ale też z innych okazji.

Przejawem kultury muzycznej alumnów były też częste wydarzenia muzyczne, w których alumni uczestniczyli, w samym seminarium, czy też w salach koncertowych. Były to cyklicznie organizowane wieczory kolędowe, koncerty muzyki religijnej (m.in. organowej) i inne wydarzenia i akademie okolicznościowe. Rozdział o kulturze muzycznej zamyka punkt o posłudze organisty w seminarium oraz o tamtejszym instrumentarium.

Rozdział V (*Muzyka i formacja do kapłaństwa a duszpasterska posługa Kościoła*, ss. 249-309) stanowi swoistego rodzaju rekapitulację treści całej dysertacji. Założeniem jest refleksja nad tym, jakie zadania spełnia muzyka w procesie formacji seminaryjnej, a później w duszpasterstwie. Ksiądz doktorant postanowił pokazać, że kapłan właściwie uformowany muzycznie w seminarium będzie potrafił wykorzystać muzykę w trzech wymiarach pracy duszpasterskiej, mianowicie: liturgicznym, ewangelizacyjno-katechetycznym oraz kulturotwórczym. Całość dopełnił praktycznymi refleksjami duszpasterskimi.

W sferze liturgii owocem dobrej formacji będzie troska o przygotowanie celebracji i jej właściwy poziom, by jej głębia i piękno pociągały wiernych do pełniejszego zjednoczenia z Bogiem. To co mówimy o liturgii, odnosi się także do muzyki, będącej jej elementem integralnym. Doktorant wskazuje na ważne elementy wychowawcze i formacyjne chorału gregoriańskiego i polifonii. Niezaprzeczalną ich wartością jest zawarta w nich wielowiekowa tradycja muzyczna Kościoła, swoisty klucz jedności, następnie wprowadzają w całkiem „inne rejony” duchowości liturgicznej niż proponuje to dzisiejsza kultura muzyczna. Uformowany kapłan, jak pisze Doktorant, będzie szanował zespoły wokalne, zarówno jedno- jak i wielogłosowe, otoczy je opieką duszpasterską, wiedząc, jak ważną posługę pełnią w służbie Bożej. Będzie mu zależało też na właściwym poziomie wspólnotowego śpiewu wiernych, którego głównym przejawem są pieśni kościelne. Dlatego znajomość bogatego repertuaru pieśni i umiejętność ich doboru pozwoli proponować wspólnocie właściwe śpiewy. Jego wpływ na rozśpiewanie parafii będzie tym większy, im bardziej sam będzie śpiewał z serca i z widocznym zamiłowaniem.

Niezaprzeczalną wartością jest zwrócenie przez Autora uwagi na wprowadzenie alumnów do śpiewania Liturgii Godzin. Jest to sfera dzisiaj nieco zaniechana, a może zaniedbana. Rzadko celebруемy uroczyste tę liturgiczną modlitwę Kościoła.

Drugi wymiar, ewangelizacyjno-katechetyczny, podkreśla wielką moc muzyki do budzenia wiary lub jej przekazywania. Przekaz ewangelizacyjny i katechetyczny dzięki muzyce jest wzmocniony i bardziej słyszalny. Duszpasterz musi być świadomy tego faktu. Aspekt powołaniowy często bazuje na muzycznym przekazie. Ważną rolę, według Doktoranta, pełni w tym procesie także piosenka religijna. Zastrzega jednak, że formatorzy muszą dbać, by nie nastąpiło tu pomieszanie porządków, by alumni rozumieli czym jest muzyka liturgiczna, a czym muzyka bazująca na elementach utworów rozrywkowych.

Trzeci wymiar – kulturotwórczy, akcentuje pochodzenie piękna zawartego w sztuce dźwięków od Boga, Stwórcy, który sam jest najwyższym Pięknem i jego źródłem. Poprzez piękno dzieł sztuki człowiek wznosi swoje myśli do Boga i ku rzeczom wyższym. Muzyka jako szlachetna sztuka jest doskonałym narzędziem wychowawczym. Uformowany muzycznie kapłan poprzez tworzenie kultury śpiewu religijnego może mieć wpływ duszpasterski na szerszą liczbę osób.

W wieńczącym całość rozważań *Zakończeniu* (s. 311-315) ks. mgr lic. Piotr Borowiak dokonał syntetycznego podsumowania poszukiwań odpowiedzi na pytanie, jaką rolę w procesie studiów i formacji może odgrywać muzyka oraz w jaki sposób tak pomyślana formacja może przełożyć się na pastoralną aktywność dobrze przygotowanych kapłanów.

Zaznacza, że ogromne doświadczenie w formowaniu do kapłaństwa, zdobyte przez lata, poparte bogatymi tradycjami muzyczno-kościelnymi „rozśpiewanego Śląska czyni z Wyższego Międzydiecejalnego Seminarium Duchownego w Opolu szczególne środowisko formacji, mające w sobie ogromny potencjał w kształceniu i kształtowaniu młodych ludzi do posługi prezbiteratu, zwłaszcza w dziedzinie muzyki i poprzez nią. Wielu wybitnych wychowawców i wykładowców stanowi gwarancję tego poziomu. Dobry klimat wokół działań w sferze muzycznej pozwala sądzić, że sztuka muzyczna w życiu przyszłych kapłanów będzie stanowić ważną przestrzeń i realne narzędzie w oddziaływaniu duszpasterskim.

Sfera liturgiczna, katechetyczno-ewangelizacyjna i kulturotwórcza wzajemnie się przenikają i dopełniają. Dzięki udziałowi muzyki w kulcie uczestniczymy w misterium nieskończonego piękna, które pozwala nam doświadczyć Bożej obecności o wiele bardziej naocznie i prawdziwie, niż mogłoby się to wydarzyć po wysłuchaniu wielu kazań - pisał J. Ratzinger.

Podsumowując, należy stronę merytoryczną i formalną opracowania ocenić pozytywnie. Rozprawa została napisana zrozumiałym i poprawnym stylistycznie językiem polskim, bardzo staranna jest również jej korekta. Jedyne w kilku miejscach zauważono drobne potknięcia, najczęściej o charakterze literówek (np. „w marę” zamiast „w miarę” s. 8; czy „do Opolu” zamiast „do Opola”, s. 9; *sollicitudes* – zamiast *solicitudes* w tytule Motu proprio z 1903 r. s. 46; Instrukcja KEP z 1979 r., a nie z 1997 s. 52; można by przy cytowaniu Encyklopedii Katolickiej podać redaktora tomu zob. s. 13 przypis n. 1; s. 327 *Musicam sacram* winno być kursywą, tak jak w innych dokumentach). Wskazane usterki są nieliczne i łatwe do usunięcia przed ewentualnym przygotowaniem publikacji do druku.

3. Dobór źródeł i bibliografia.

Recenzowana praca ks. mgra lic. Piotra Borowiaka posiada szeroką bazę źródłową, co dobrze ilustruje obszerna, licząca około 480 pozycji *Bibliografia* (s. 321-357) oraz nieodzowne w opracowaniach naukowych przypisy, stosunkowo liczne i poprawnie sporządzone, o numeracji osobnej dla każdego rozdziału, wstępu i zakończenia. Zestaw bibliograficzny został podzielony na cztery zasadnicze działy: I. *Źródła*, II. *Biblia – Księgi liturgiczne – Pomoce liturgiczne*, III. *Dokumenty Kościoła*, IV. *Literatura*. W pierwszym dziale wyróżniono: 1. *Kroniki Seminarium Duchownego Nyskiego i Opolskiego z różnych lat*, 2. *Protokoły* – głównie z zebrań Koła literacko-artystycznego i 3. *Wywiady* – z muzykami, muzykologami, liturgistą, biskupem J. Wieczorkiem, działającymi w diecezji gliwickiej i opolskiej. W trzeciej grupie wyróżniono: 1. *Dokumenty Stolicy Apostolskiej i nauczanie papieskie*; 2. *Dokumenty Kościoła w Polsce*, na

które złożyły się *Dokumenty Episkopatu Polski* oraz *Dokumenty Kościoła Opolskiego i Gliwickiego i nauczanie biskupów diecezjalnych*. W czwartym dziale - *Literatura* autor zawarł: A. *Opracowania*, B. *Słowniki, encyklopedie, roczniki* oraz *Literaturę popularną*.

W sumie zestawienie bibliograficzne sporządzone zostało kompletnie i w pełni wyczerpuje podstawową literaturę przedmiotu.

Przed drukiem należy poprawić numerację rzymską, gdyż dwukrotnie podano numer III (Przy działach *Dokumenty Kościoła* s. 326 i *Literatura* s. 330), a nie ma czwartego. Ponadto w dziale *Dokumenty Kościoła* s. 328 – dwa razy zamieszczono ten sam dokument *Instrukcję Inter Oecumenici* z literówką *Ocumenici*; podobnie z instrukcją KEP *Instrukcja Episkopatu polski o muzyce liturgicznej po Soborze Watykańskim II* oraz *Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski o muzyce kościelnej* – obie są zamieszczone po dwa razy, zaś w *Opracowaniach* dwukrotnie pojawia się notka: Ratzinger J., *Raport o stanie wiary* s. 348.

4. Ocena ogólna

Na podstawie powyższej oceny mogę z pełnym przekonaniem stwierdzić, że przedstawiona do recenzji rozprawa w sposób rzetelny i wyczerpujący przedstawia podjęty temat badawczy, stanowiąc zarazem istotny wkład w rozwój badań w zakresie roli muzyki w procesie formacji do kapłaństwa. Autor wykazał się konieczną w tego rodzaju pracach umiejętnością naukowego formułowania własnych przemyśleń, korzystając przy tym z obszernej literatury przedmiotu. Dowiódł także opanowania odpowiedniego warsztatu naukowego oraz znajomości trafnie dobranych metod badawczych. To wszystko sprawia, iż recenzowana praca spełnia, zarówno od strony merytorycznej, jak i formalnej, wymagania stawiane rozprawom doktorskim określone w Ustawie „O stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki” (z dnia 14 marca 2003 r. z późniejszymi zmianami). Przedkładam zatem Radzie Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego wniosek o dopuszczenie ks. mgra lic. Piotra Borowiaka do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Tarnów, 10 stycznia 2019 r.

/ks. dr hab. Stanisław Garnczarski/